

Igehirdetés, lelkigondozás, tanítás...

A lelkészi szolgálat súlypontjai a mai magyar keresztény közösségekben

A lelkipásztorok esküben tesznek fogadalmat az igehirdetés, a lelkigondozás és a tanítás szolgálatára. A hagyományos hivatásértelmezés azonban jelentős akadályokba ütközik: az élethosszig tartó elköteleződés egyre törekenyebb, a személyes élet-igehirdetés túlságosan sokféle kihívással terhelt. A prédikáció gyakran nehezen érthető beszéddé válik, nemcsak az igehirdető kommunikációs nehézségei, hanem a befogadó közösség átalakulása miatt is. Újra meg kell találni azokat a megújulási utakat, amelyek mai hitelességgel támogatják Isten cselekvésének és az ige üzenetének befogadását. A prédikáció illusztrációs és nyelvi igényessége, bizalmat növelő célja, lelkigondozói üzenete segíthet leküzdeni a prédikátor és az igehallgatók közötti távolságot. A lelkigondozás személyes és közösségi gyakorlata nemcsak a prédikációt teszi életszerűvé, hanem motiváló erővé is válhat a tanítás iránt.

Kulcsszavak: igehirdetés, lelkigondozás, tanítás, gyülekezet, lelkipásztori hivatás.

A Magyarországi Református Egyház Tiszántúli egyházkerületében 2011 tavaszán kérdőíves kutatás történt a szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségéről.¹ A kérdőív néhány kérdése a gyülekezeti szolgálat megoszlásáról szólt: közülük az egyik arra kérdezett rá, hogy a lelkipásztorok véleménye szerint a gyülekezeti szolgálatban mit, milyen sorrendben kell képviselniük, a másik pedig arra, hogy mely munkaterületeken érzik szakmailag a legnagyobb biztonságban magukat. Eredményként kiderült, hogy a lelkészek a felsorolt kategóriákból (példaadás a keresztyén életre, igehirdetés, misztió, lelkigondozás, teológiai tudás, tanítás, hivatalvezetés, közösségszervezés, gyülekezetvezetés) leginkább a „példaadást a keresztyén életre”, majd ezt követően szorosan az „igehirdetést” és a „lelkigondozást” szeretnék képviselni. A „tanítás” vágya az utolsó harmadba került. A másik – a szakmai biztonságra vonatkozó – kérdésre adott válaszokban a példaadás és az igehirdetés elsőbbsége mellett felcserélődött a sorrend a lelkigondozás és a tanítás között.² Kiviláglott, hogy a lelkészek a vágyott lelkigondozás területén sokkal kevésbé érzik magukat szakmailag biztonságban, mint a tanításban. A tanítás területén sokkal magabiztosabban mozognak. Ez azért feltűnő, mert

1 A kérdőív kidolgozója, a vizsgálat szakmai koordinátorai dr. Bugán Antal, a DEOEC Magartartás-tudományi Intézetének igazgatója és dr. Bodó Sára egyetemi docens voltak. A statisztikai feldolgozást dr. Kovács Sándor, a DE Agrártudományi Centrumának egyetemi oktatója végezte. ■ 2 A Tiszántúli református egyházkerületben szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségének felmérése. Koordinátor: dr. Bugán Antal és dr. Bodó Sára, statisztika: dr. Kovács Sándor, Debrecen, 2011, 6–7.

a képzésben a vallástanárok erősebb pedagógiai modult kapnak, mint a lelkészek, akik mégis nagyobb biztonságban érzik magukat a tanításban, mint a lelkigondozásban, amire pedig megközelítőleg hasonló felkészítés történik. Ha a felmérés eredményét nem is lehet általánosítani, a mögötte lévő jelenség mégis sok gyülekezetben érzékelhető.

A lelkipásztori szolgálat e négy vonatkozására (példaadás, igehirdetés, lelkigondozás, tanítás) egyébként a lelkészi eskük is utalnak.

KIBOCSÁTÁS A LELKÉSZI SZOLGÁLATRA

A Pröhle-féle evangélikus agendában az eskütételben a lelkipásztor arra tesz fogadalmat, hogy az Úr Jézus Krisztus evangéliumát a teljes Szentírás szerint, az egyház hitvallásainak értelmében tisztán és igazán hirdeti, a szentségeket Krisztus rendelése szerint helyesen szolgáltatja ki, a rábízottakat híven pásztorolja, a lelkipásztori titkot megőrzi, az egyház törvényes rendjét megtartja és védelmezi, az egyház építésén nemcsak szóval, hanem példás étellel és szolgáló szeretettel munkálkodik.³

A református egyház istentiszteleti rendtartása szerint a segédlelkészek kibocsátásukor felhatalmazást kapnak az ige hirdetésére, a katekézis munkájára, a sákramentumok kiszolgáltatására, a pasztoráció végzésére.⁴ A felszenteléskor pedig arra tesznek esküt, hogy lelkészi megbízatásukban Jézus Krisztus szolgáljaként járnak el a Magyarországi Református Egyház rendje szerint, Isten dicsőségére, az egyház építésére, a haza és az emberi nemzetség javára.⁵

Ezek az eskük mint megpecsételt elvárások végigkísérik a lelkészi szolgálatot: aki erre a hivatásra vállalkozik, az elfogadja és magára nézve kötelezőnek tartja, hogy szolgálatában példás étellel és szolgáló szeretettel Jézus Krisztus szolgáljaként jár el, Isten ígétét tisztán és igazán hirdeti, nemcsak a hallható, hanem a látható ígét is hűségesen szolgáltatja ki, vállalja a katekézis és a pasztoráció szolgálatát. Mindez olyan lelkipásztori attitűdöt feltételez, amely folyamatos önvizsgálatban kutatja keresztyén-lelkészi hűségét, tisztaságát, alázatát, naponkénti megújulását, szakmai felkészültségét. A lelkészi hivatás így igazi élethivatássá válik, amely áthatja az egész személyiséget. Szociálpszichológiai értelemben a papi szerep is olyan foglalkozási szerep, amely pervazív jellegűt ölt, vagyis kihat az egyén összes többi szerepére, meghatározóan befolyásolva azokat.⁶ A felszentelendő lelkész lemond arról a szabadságáról, hogy a továbbiakban saját feltörő vágyai szerint próbálja meg – esetleg egészen új utakon és módokon – kiteljesíteni az életét. Lehetnek szerepkonfliktusai, kudarcai, vereségei és győzelmei, de tudja, hogy az élete mindig példa a rábízottak, a gyülekezeti tagok vagy egyszerűen csak a körülötte lévők előtt. Az élete *igehirdetés*, amelynek elsődleges üzenete önmaga paradiigmává tétele: ilyen egy Istenben hívő embernek az élete.

3 *Agenda a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkészei számára*, Luther, Budapest, 2008; <http://liturgia.lutheran.hu/prohle-fele-agenda/lelkeszavatas> – 2013. május 18-i letöltés. ■ 4 *Istentiszteleti rendtartás a Magyarországi Református Egyház számára*, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1985, 283. ■ 5 Uo. 287. ■ 6 CSEPELI Gy.: *Szociálpszichológia*, Osiris, Budapest, 1997, 193.

Érthető, hogy a vizsgálatban válaszadó lelkipásztorok miért tették első helyre a „példaadást a keresztyén életre”. Mert ebből fakad minden más szolgálat. *Paul Tillich* ír a kijelentés objektív és szubjektív oldaláról: „A kijelentés megragadja az embert vagy a közösséget, vagy, mint többnyire, a közösséget az egyes emberek által; kinyilatkoztató ereje csak ebben a korrelációban van. [...] Nem lehet szó kijelentésről, ha nincs senki, aki végső meghatározottságaként fogná fel azt.”⁷ A lelkipásztor ilyen közösségben élő ember, aki hivatásából fakadóan nyitja meg magát a kijelentés objektív „csodája” előtt. Élet-igehirdetésének ez az alapja és legmélyebb tartalma. Ebben az összefüggésben is érthető Pál apostol biztatása: „okos istentiszteletként szánjátok oda testeteket élő és szent áldozatul, amely tetszik az Istennek; és ne igazodjatok e világhoz, hanem változatok meg értelmek megújulásával, hogy megítélhessétek: mi az Isten akarata, mi az, ami jó, ami neki tetsző és tökéletes” (Róm 12,1–2).

A lelkési hivatásnak olyan állandó eleme az átadott személyes élet példája és igehirdetés-jellege, amelynek az érvényessége soha nem jár le. Ebből nem lehet nyugdíjba vonulni, nem lehet szabadságot kivenni. Nagyon nagy kérdés azonban, hogy látva és átélve a környező világ bizonytalanságba torkolló átalakulását, meddig maradhat állandó az állandó. A már említett felmérés szerint arra a kérdésre, hogy „Mi vonzotta a lelkipásztori hivatásra?”, a legtöbb lelkész a személyes elhívás átélésére (41%), ezt követően pedig a lelkési példára (22%) hivatkozott.⁸ A személyes elhívás nyilvánvalóan ennek az állandó elemnek az elfogadását is jelentette. Az elhívás magában foglalja az egész életre szóló elköteleződés felelősségét, ami egyúttal azt jelenti, hogy az elhívott ember egész életét, annak minden eseményével, történésével együtt kínálja fel a keresztyén hit hiteles megélésére. A református szentelési eskü még arra is kitér, hogy a lelkipásztor az általa igaznak ismert, evangélium szerint reformált hitet és egyházat el nem hagyja, meg nem tagadja.⁹

Tulajdonképpen csoda, hogy vannak emberek, akik hivatásukban ilyen élethosszig tartó elköteleződést és élet-igehirdetést tudnak vállalni. A kor nem kedves igazán az ilyen elköteleződésnek. Túl sok a bizonytalanság, a tegnapi megkötött szerződések ma már alig érvényesek, a kapcsolatok életre szóló szövetségei hamar és nagy számban felbomlanak. Régi, állandónak hitt értékek, mint a kitartás, a felelősség, az elfogadás, az életméltóság vagy fellazultak, vagy eltűntek. Mára az állandóság sérülékenyebb, törékenyebb lett, mint a változhatóság. Így van a keresztyén értékekkel is: a tízparancsolat talán még behozható a közgondolkodásba, a jézusi irgalom, megbocsátás és áldozathozatal azonban már gyakran egy letűnt világ szóemlékei csupán.

Az elbizonytalanodott társadalomban, a széthulló emberi közösségekben, a túl sok „állandó hasznót” ígérő hangok között egyre nehezebb megélni és főleg igehirdetészerűen megjeleníteni a Szentháromság Istenhez kötődés állandó kapcsolatát és főleg az üzenetét.

Néha azonban megrendítő látni, hogy eredendően odaszánt életű lelkészek hogyan „váltak” életet, és veszik vissza fogadalmukat. Mi történik velük? Ők hagyják el az

7 P. TILLICH: *Rendszeres teológia*, Osiris, Budapest, 1996, 103. ■ 8 A Tiszántúli református egyházkerületben szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségének felmérése, i. m. 5. ■ 9 *Istentiszteleti rendtartás...*, i. m. 287.

állandónak hitt elköteleződést, vagy ők érzik úgy, hogy magukra maradtak? Az ismert esetek többségében valamilyen csalódottság kíséri az életváltást, csalódás az egyházi felsőségben, a gyülekezet támogatásában, saját hitében. Ennél gyakoribb, hogy a lelkész nem tudja már vállalni a példaadás életre szóló elköteleződését, de úgy tesz, mintha minden rendben lenne. Elbújik a lutherkabátja vagy a palástja mögé, és inkább magára veszi a megközelíthetelenség „méltóságát”, mint hogy bevallja kétségeinek, elbizonytalanodásának szorító nyomását. A lelkészek közötti bizalmatlanságnak érzésem szerint ez az egyik legfontosabb oka. Szép lassan megtanultuk, hogy jobb hallgatni a gyengeségekről, mert mások elvitathatják tőlünk a lelkési tiszt jogosságát. S valóban: a gyülekezeti tagok között mindig vannak, akik a lelkipásztor hiányosságaival védekeznek saját hibáik miatt. „Még hogy ő beszél! Vízet prédikál, és bort isziki!” Az ilyen emberek gyakran csak magukat szeretnék felmenteni az elköteleződés felelőssége alól. De sokan vannak, akik érzékenyen figyelik a lelkész hitelességét, mert valóban látni szeretnék, hogy élhető-e a keresztyén élet, hogy mennyire vonzó a lelkész életpéldája. Ők nem azt keresik, hogy mibe köthetnének bele, hanem inkább az életszerűsége kíváncsiak. Az élet pedig tele van küzdelmekkel, válságokkal, krízisekkel, veszteségekkel – hogyan lehet ezekkel jól megküzdeni, hogyan lehet egy válságos életet új pályára állítani? A lelkész ebben modellt, példát kínálhat, amelyben ő is lehet kereső, küzdő, talán még eleső is, csak tudja láttatni azt is, hogy keresztyén emberként miként lehet az életet mégis Krisztus indulatával élni. Ez hitelessé teheti őt és szolgálatát.

AZ ÉLET-IGEHIRDETÉS – S AMI ABBÓL KÖVETKEZIK...

Az élet-igehirdetésben mutatkozik meg leginkább a hivatás alapkompenciája. Ha ez nem megélt tapasztalat, ha nem hiteles, akkor semmilyen más lelkési tevékenység nem lesz hiteles. Nemcsak a gyülekezeti tagok, hanem a kívülállók is érzékeny figyelemmel kísérik a lelkipásztor személyes hitelességét, amiből nemcsak rá, hanem az egész egyházi hitelességre nézve vonnak le következtetéseket. Ezért lenne olyan fontos, hogy a lelkészek folyamatos segítő támogatást kapjanak saját személyiségük gondozásához. Nem lehet egy életen keresztül krízismentesen élni, nem lehet folyamatosan, sőt állandóan példaadó jó embernek lenni. Bármilyen erős legyen az elhívás személyessége és elköteleződési következménye, az egyéni életsorsok és a megküzdési lehetőségek nagyon is változékonyak. A pasztorok pasztorációja elengedhetlenül fontos.

Erősen osztottá váltak a hivatás hangsúlyai. Már rég nem elég békésen éldegélni egy gyülekezeti közösségben, s elvégezni az alapfeladatokat. Amilyen sok lehetőséget kaptak az egyházak a rendszerváltás után, az legalább annyi új „hozzaértési kompetenciát” kívánt és feltételezett. A lelkész csak kapkodta a fejét, hogy mennyi mindenhez kellett hirtelen értenie, amihez alapvetően nem kapott elég felkészültséget. Mindez kimondatlanul is belső bizonytalanságot eredményezett, ami óhatatlanul is átrendezte a hivatás hangsúlyait. Előtérbe került a lelkész közéleti megjelenése, különösen a kezdeti időben sok helyen kellett szobrot, táblát, épületet szentelni, beszédeket mondani. Nem volt ritka a humoros esemény. Egyik nagyvárosunkban az önkormányzat felkérte a történelmi egyházak lelkészeit, hogy május elsején a majálisozó résztvevők előtt igehirdetésekkel szolgáljanak. Az ünneplők a jó meleg időben zavartalanul ették a virslit és

itták a hideg sört, míg a lelkészek beöltözve izzadtak a lelki üzenettel. Aztán lassan megtanultuk, hogy mi a különbség a szoboravató beszéd és a prédikáció között, a „társadalmi megjelenés” és a „templomi szolgálat” között.

Mindenesetre alaposan kinyíltak a lelkési tevékenység keretei, az addigi zártabb, s ezért kevesebb külső kontrollnak kitett lelkési szolgálat mindenki számára láthatóvá és megítélhetővé vált.

Kiderült, hogy az egyházi közösség által ismert nyelvet az új megismerők alig értik, a gyakran használt teológiai fogalmakat alig tudják értelmezni. Nem biztos, hogy a régi gyülekezeti tagok jól értik ezeket a kifejezéseket, de megszokták és használják őket. Azoknak azonban, akik nem keresztyén értékek mentén szocializálódtak, szinte egy új nyelvet kell(ene) megtanulniuk. Kifejezetten nehéz megküzdeni azzal a jelenséggel, hogy különösen az erkölcsre, az értékekre, az ideálokra utaló szavak leértékelődtek, értelemvesztetté váltak, megváltozott a jelentéstartalmuk. „A mindennapi nyelvben az olyan szavak, mint »alázat« és »áldozat« valamiképpen régiessé váltak. A hagyományos értelemben vett »megváltást« az utca nyelve kifejezni sem tudja” – írja *Tomka Miklós*.¹⁰

S hogy mit várnak az emberek a keresztyén közösségtől és élet-igehirdető lelkészétől? Szintén Tomka Miklós írja, hogy első helyen emberi kapcsolatokat, aztán megvalósítható életmodellt, harmadikként szépet, esztétikai élményt, s csak negyedik helyen tudást és információkat.¹¹ Az első két elvárás benne van a lelkész személyes élet-igehirdetésében, hiszen szolgálatának forrása és alapja a kapcsolata Istennel, másrészt épp az élete a példa a megvalósítható életmodellre. Ismerjük el azonban, hogy nehéz dolga van: hogyan legyen hiteles, őszinte és élhető az a kapcsolat, amelyet mások elé él, és az életmodell hogyan legyen életszerűen megvalósítható az elbizonytalanodott érték-kultúrájú környezetben?

AZ IGEHIRDETÉS SZAVA A PRÉDIKÁCIÓ

A lelkész sok mindent el tud kerülni szolgálatában, kivéve a prédikációt. „A hit tehát hallásból van, a hallás pedig a Krisztus beszéde által” (Róm 10,17) – írja Pál apostol. Hozzátehetjük: a lelképásztor pedig azért van, hogy hallhatóvá tegye Krisztus beszédét. Vagyis szólnia, beszélnie kell. Elvárjuk tőle, hogy ne legyen beszédhibás, tudjon érthetően, logikusan gondolkodni, valóban lehessen hallani, és tényleg lehessen érteni. „Praedicatio verbi Dei est verbum Dei (Isten igéjének hirdetése Isten igéje)” – fogalmaz a *II. helvét hitvallás* első fejezete, majd így folytatja: „Ezért mikor manapság Istennek ezt az igéjét törvényesen elhívott prédikátorok hirdetik az egyházban, hisszük, hogy olyankor maga Isten igéje hirdettetik, és azt fogadják be a hívők; és hogy semmiféle más Isten igéjét nem kell kitalálni vagy a mennyből várni; és hogy közvetlenül magát a hirdetett ígét kell nézünk, nem pedig az igehirdető szolgát, aki ha gonosz és bűnös is, mindamellett Isten igéje megmarad igaznak és jónak.”¹²

10 TOMKA M.: *Vallás és társadalom Magyarországon*, PPKE, Budapest–Piliscsaba, 2006, 292. ■ 11 Uo.

■ 12 *A heidelbergi káté és a II. helvét hitvallás – A Magyarországi Református Egyház hitvallási iratai*, MRE Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1981, 118–119.

Az emberi beszéd igazi méltóságot kap a hitvallás tanításában. Lehet, hogy nehéz felkészülni egy prédikációra, lehet, hogy sokat kell küzdeni az üzenet megértéséért, de a prédikációnak – mivel Isten beszéde – a Lélek segítségével átformáló ereje van. A megszólító prédikáció hatására a látszólag passzívan jelen lévő igehallgató egész belső személyisége megmozdul, aktiválódnak érzelmei, gondolkodása megnyílik az üzenet előtt, s ez a személyes érintettség be-, át- és felemelheti az Istennel való kapcsolat megtapasztalásába. S ebben egy ember, az igehirdető a közvetítő személy. A Lélek általa munkálkodik, hogy az ő szava jusson mélyre embertársának lelkében.

Sok igehirdetőnek tapasztalata, hogy elsőéves teológus korában volt a legkönnyebb prédikálni. Aztán, ahogyan egyre mélyebben élte át az igehirdető felelősségét Isten titkainak továbbadására, úgy került egyre nagyobb küzdelembe az üzenet megértése és közvetítése. Felmérhetetlen a prédikátor és a prédikáció felelőssége. Nem véletlen, hogy a lelkeszi szolgálat elsődleges hangsúlya a prédikált igehirdetésen van.

Hitünk szerint Isten ígéje akkor is megmarad igaznak és jónak, ha rossz és bűnös az igehirdető. Ebben az esetben azonban az ige nem lesz valóban „hallhatóvá”. A lelkipásztor, amennyire elhívott eszköze, annyira akadály is válhat a hallgató igebefogadásában, Istennel való kapcsolatának megújulásában. Ha piszkos a tölcser, a nemes nedű akkor is értékes marad, csak rossz mellékízek társulnak hozzá. Ilyen rossz mellékíz lehet a prédikáció folyamatos ítéletes hangneme, szeretetlen stílusa, panelszerű dogmatizmus, életidegen moralizálása, hevenyészett megfogalmazása. A mellékízek többnyire utólag érezhetőek, amikor az igehallgatók megpróbálják a maguk életére alkalmazni a hallottakat, amikor egzisztenciális jelentőséget kapnak az elhangzott szavak. Hogyan kínálna megvalósítható modellt az élet-igehirdetés által nem hitelesített prédikáció?

Az ige befogadásában, érthetőségében így is elég sok a mára természetessé lett akadály. Említettük már a nyelvi kommunikáció nehézségeit, amely szerint a nem egyházas nevelést kapott betérő igehallgatók szinte semmit sem értenek a prédikáció teológiai kifejezéseiből. Mondják, aki Kánaánba akar menni, az tanulja meg a kánaáni nyelvet. Ez igaz, csak az a kérdés, hogy a nyelvtanulásban mi legyen a közvetítő nyelv, amely mégiscsak megvilágítja, értelmezi, a hallgatók szövegkörnyezetébe helyezi a fogalmakat.

A kommunikációs nehézségeken túl érdemes még szembesülnünk néhány jelenséggel a prédikáció fogadtatását illetően.

Ilyen a *gyülekezeti közösség átalakulása*. Egy rég elhunyt teológiai professzor azt mondta, hogy az egyház akkor tudja igazán megélni küldetését, ha üldözést kell átélnie. Senki nem kívánja vissza azokat az időket, amikor a keresztyén hitért életáldozatot kellett hozni, amikor a vértanúk magyétére volt szükség, a megállapításban mégis lehet valami igazság. Egyszerűen azért, mert egy csoport – sok más feltétel mellett – azáltal válhat közösséggé, hogy a tagok önként és elkötelezetten tudnak felvállalni egy közös eszmét, ideát. Ez határozza meg egymás közötti kapcsolataikat, ami sokkal több, mint személyes szimpátia, s jelentősen túlmegegy az egyéni érdekeken is. S ha még arra is képes a közösség, hogy erős külső meg nem értés ellenére is meg tud maradni, olyan kohéziós erő kapcsolja össze, amely a tagok személyes és csoportidentitását egyaránt meghatározza. Ilyen közösségeket találhatunk az ősi és korai egyházban, amikor a külső elnyomás ellenére is megmaradt a Krisztusról szóló bizonyágtétel. Az összetartó erő

identitást adott a közösség tagjainak, akik az esetleges áldozatok ellenére is fejlődtek és sokakat vonzottak. Ilyen közösségtípus jelenik meg az egyháznak mint testnek a képében, amelynek a feje Krisztus, tagjai pedig a keresztyének (1Kor 12,12 skk.).

A gyülekezet azonban, mint emberi közösség szintén ki van téve a kor áramlatainak. Régóta ismertek az individualizációs folyamatok közösséget gátló hatásai. A köznyelvben megjelent az „egyéni hit” kategóriája, amely már nem igényli a másik ember hitközelségét, még kevésbé a gyülekezeti elköteleződés felelősségét. A szabad vallásáramlásban feleslegessé váltak a *status confessionis* helytállások. Elég kialakítani a több helyről összeszedett spirituális öngondozás gyakorlatát, mert a spiritualitás szükségességét sokkal többen felvállalják, mint az intézményes egyházak közösségeibe való tartozást. A gyülekezeti közösségek sok helyen erőtlenné váltak. Nehezen, olykor komoly küzdelmek árán tudják csak tartani tagjaikat. Egyre nehezebb a fiatalokat bevonni, a konfirmáció gyakorlata sürgős megújulást kíván, a katekézis folyamatos útkeresésben van.

Mi lesz az igehirdetéssel, a prédikációval befogadó gyülekezeti közösség nélkül? Prédikáció és közösség elválaszthatatlanul, korrelációs egymásra utaltságban tartoznak össze. Ha meggyengül a közösség, erőtlenné válik a prédikáció is. A közösség azonban nem tud önmege erősítő lenni, ha hiányzik a prédikáció. Hol kellene kezdődni a megújulásnak? Minden azt üzeni, hogy a prédikálásnál. Az élet-igehirdetés mellett a megszólaló igehirdetés elsődleges hangsúlyt kell, hogy élvezzen a gyülekezeti közösségben. De nem könnyű belegondolni abba a helyzetbe, amikor a hiányos létszámú templomban a lelkész felmegy a szószékre, felolvassa a textust, és elkezd hirdetni az igét. Talán régóta ismeri azokat, akik hallgatják, és pontosan tudja, hogy mit akarnak meghallani az igehirdetésből. Nem mindig azt, amit ő szeretne mondani. Erre a kommunikációs zavarra aztán ki-ki a maga módján reagál. Az egyik lelkész egyre igénytelenebb lesz a mondanivalóval, mert úgy érzi, úgyis hiába beszél. Vasárnap reggel nézi meg a textust, aztán jöhetnek a gondolatpanelek. A másik igyekszik szépen beszélni, hogy legalább az érzelmeket egy kicsit megmozgassa. Szülőfalumban volt egy református lelkész, akiről halála után is sokan áradozva beszéltek. Elmondták, hogy gyakran kellett a kocsmából behívni az istentiszteletre, de amikor elkezdett prédikálni, akkor szem nem maradt szárazon, amiért „aranyszájú lelkésznek” nevezték. A harmadik meg nem értett lelkész elkezd haragudni, és az ítélethirdetésen kívül alig van más mondanivalója. Az idők megadással fogadják szószéki morgolódását, a fiatalok meg előbb-utóbb felvonják a vállukat, és odébbállnak.

Mindezek ellenére és mindezekkel együtt a prédikáció elsődleges marad a gyülekezeti szolgálat területei között, csak újra és újra önmagára kell találnia. A megújulás érdekében elég sok próbálkozás történik, újabb és újabb homiletikák jelennek meg, elsősorban a nyugati világban, és ez így van jól. Mindebben nagyon fontos az a bátorság, amely a „*praedicatio verbi Dei est verbum Dei*” fegyelme alatt újra és újra felfedezi azokat a lehetőségeket, amelyek felhasználásával életszerű segítséget kaphatnak a mai keresztyén közösségek és tagjaik. A klasszikus homiletikai szabályok érvényben tartásával érdemes néhány lehetőséget átgondolni:

A *prédikáció illusztrációs jellege segíthet az elképzelésben*. Most nem arról van szó, amiről sokat írnak a homiletikák, hogy a prédikációban érdemes illusztrációkat használni,

mert azok segítik a megértést. Most inkább arról van szó, hogy a prédikáció maga is vállalja illusztrációs jellegét, mert így segíthet az isteni esemény befogadásában. Az illusztráció kifejezésnek ma elég kötött jelentése van: írott szövegek képes, rajzos, ábrás kiegészítését jelenti. A latin *illustro* kifejezés azonban ettől sokkal tágabb értelmű: megvilágít, átvitt értelemben napvilágra hoz, kiderít, megmagyaráz, kiviláglik, kiderül, szemléltet, magyaráz, díszít, képekkel, rajzokkal lát el, ábrázol, bemutat, érthetővé tesz, példáz, dicsőít, magasztal.¹³

Azért érdemes ezt az egész jelentéssort átgondolni, mert segít a prédikációra vonatkoztatni. Az illusztráció ebben az értelmezésben nem egy képi melléklet vagy más szempontú ráadás a szöveghez, hanem a tartalom megközelítése. Az igei üzenet benne van a textusban, a prédikáció azonban megvilágítja, ellebbenti előle a nehezen érthetőség fátylát, engedi, hogy képszerűen kiderüljön a rejtőzködő tartalom, s mindezt úgy teszi, hogy az üzenet küldője dicsőséget, magasztalást kapjon. Ily módon a prédikáció maga válik illusztrációvá, amelyben a prédikátor és a hallgató együtt csodálkozhat rá Isten szándékára és munkájára. Ma a vizuális ábrázolás bűvkörében élünk, mindent, mindenhol képek borítanak el. Agyunkat, gondolkodásunkat mégis magasabb rendűen segítheti a beszéd által előidézett kép. A prédikáció sokat segíthet abban, hogy Isten világaról befogadható, jó képeink legyenek, amelyek nem félelmetességükkel, hanem megközelíthetőségükkel vonzanak.

A prédikáció nyelvművészet is egyben. Feladata szerint a kimondhatatlanról kell szólnia. Aki egyszer is küzdött már ezzel a feladattal, jól tudja, milyen nehéz a gyülekezet előtt szavakba önteni a textus üzenetét. Hogy lehet hittitkokról meggyőzően beszélni, hogy lehet Isten szándéka mellett érvelni? Mégis beszélni kell! Nem elhanyagolható örökségünk van ezen a téren, hiszen a korabeli bibliafordítók példát adtak nyelvművészetből. Egy-egy bibliai fogalomra megkeresték-megküzdöttek azokat a kifejezéseket, amelyek a legméltóbbnak bizonyultak a tartalom visszaadásához. Ma hasonló a feladat és a lehetőség: a prédikációban vissza kell és lehet adni a szavak méltóságát. A nyelvi kultúra romlásának nagyon sok oka van, a romlás azonban szinte megállíthatatlan. A számítógépek, SMS-ek és más üzenetközvetítő eszközök korában visszaszorul a beszéd jelentősége, pedig pótolhatatlan a kapcsolati értéke. A prédikáció mint kapcsolatra hívó és segítő beszéd csak akkor tudja betölteni küldetését, ha gondozza a beszéd és a nyelv minőségét. Talán még eljőhet az az idő is, amikor az emberek a helyén mondott, tiszta szó, az érthető beszéd kedvéért jönnek majd a templomba. Jó helyen lesznek.

A prédikáció mint bizalmat növelő beszéd. Megkérdeztem egy életét sokféle küzdelem között élő huszonhat éves fiatallembert, hogy mi jut eszébe a dolgozat címéről. Azt válaszolta, hogy mindegy a sorrend, csak amit tesz a lelkész, az segítse az önbizalmat. Ne csak azt mondja el, hogy bűnösök vagyunk, hanem segítsen, hogy elhiggyük: lehet másként is élni. A fiatalembernek igaza van: nehéz úgy embereket istenkapcsolatra segíteni, hogy előbb megállapítjuk kapcsolatképtelenségüket. Az Isten által kontrollált önbizalom feltétele a bizalom megszületése. A bizalom megszületé-

¹³ Megjegyzendő, hogy a középkori kódexek díszítő-szemléltető képeit nem illusztrációnak, hanem illuminációnak nevezzük.

sének feltétele, hogy legyen olyan személy, aki kitartóan bíz az emberben, aki, ha meggyőződött a másik ember megbízhatóságáról, elhiszi magáról, hogy ő is megbízható. Ez adja az önbizalmát.

Két jelenség miatt is érdemes a prédikáció bizalmat segítő hatását erősíteni. Az egyik a közösségek, így az egyházi közösségek meggyengülése, amelynek legerősebb jele az egymás közötti bizalom csökkenése vagy megszűnése. A bizalomháló sérülésével egy időben megkezdődik a közösség bomlása, átalakulása, mert súlyosan sérül az a kohéziós erő, amely korábban akár még áldozathozatalra is képessé tette a tagokat. Ma általános a bizalmatlanság az emberi közösségekben, ezért is olyan fontos a bizalom újraépítése. Ezt azonban csak bizalomkezdeményekkel lehet megtenni, aligha elég a fontosságáról csak beszélni. A prédikációban azonban be lehet mutatni, hogy mit jelentett a bibliai emberek az Istenbe vetett bizalom megtapasztalása, ami azzal az önbizalommal tölthette el őket, hogy Isten bátorító jelenléte állandó élményük lehetett.

Kulcsár Zsuzsanna pszichológiai szempontból elemzi a traumafeldolgozás és a vallásosság kapcsolatát. Leírja könyvében, hogy a traumákkal való megküzdésben milyen komoly jelentősége van a „jelentéstulajdonításnak”, amely a kontrollálhatatlan, és ezért tehetetlenséghez, reménytelenséghez vezető helyzetekben fel tudja ismerni az „isteni hatóerő” jelenlétét. Így a személy épp a tehetetlenség és reménytelenség fenyegetettségétől szabadulhat meg, mert képes átadni a hatalmat, a kontrollt Isten kezébe.¹⁴ Ehhez a hatalomátadáshoz azonban bizalomra van szüksége, aminek felébresztéséhez, megtapasztalásához komoly segítséget nyújthat a prédikáció hangvétele és szemlélete.

A másik jelenség, amely miatt fontos, hogy a prédikáció bizalomébresztő legyen, a csalódottság érzése, mely sokakban kialakult Isten iránt. A sok rossz helyzetértékelés az elmúlt időszakokban csak növelte ezt az érzést. Gondoljunk a különösen nagy katasztrófák helytelen értelmezéseire, amelyek szerint Isten büntetésként adja ezeket válaszul a sok hitetlenségre. Megjelentek ilyen vélemények a 2007 karácsonyán bekövetkező cunamikatasztrófára is, amíg a német evangélikus egyház ki nem adta egészen más szemléletű nyilatkozatát. Az elmúlt évtizedek ideológiai egyházértékelése szintén a csalódottság érzését növelte. Elhangzott a kritika az egyházak tanításairól, bűnös tetteiről, a hívők butaságáról, de nem volt mód arra, hogy az egyházak, illetve a lelkészek bizonyosságot tegyenek Krisztus szeretetéről. A bizalmat Isten cselekvése iránt újra kell építeni. A prédikáció ebben hatékony lehet, ha képes hitelesen bemutatni Isten ember iránti bizalmát.

A prédikáció tanítás és lelkigondozás. Talán ki lehet mondani, hogy a gyülekezeti szolgálatban a tanítás és a lelkigondozás elválaszthatatlan az igehirdetéstől. Ez még akkor is így van, ha a katekézist és a lelkigondozást külön szolgálati területnek tekintjük. Tomka Miklós említette már idézett könyvében, hogy az egyházhoz közeledők csak az utolsó helyen vágnak az információk tanulására.¹⁵ A klasszikus egyházi tanulás – kész kérdésekre kész válaszokat visszamondani – ma már nem vonzó. Az igehirdetésről szólva sem különösebben hívogató, ha tanító jellegét hangsúlyozzuk. Pedig információra

¹⁴ KULCSÁR ZS.: *Traumafeldolgozás és vallás*, Trefort Kiadó, h. n., 2009, 37. ■ ¹⁵ TOMKA M.: *Vallás és társadalom Magyarországon*, i. m. 292.

szükség van, az ige értelmezése, magyarázata, prédikálása megkerülhetetlenül informatív tudást is kínál.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ha átalakultak is a tanítás-tanulás formái, és mára komplexebbé vált a tudás fogalmának tartalma, a személyes életvezetésben korántsem szűnt meg a tanulás vágya és a tudás megszerzése. Csak a tudás már nem azonos az információk adatszerű megjegyzésével, nem elsősorban ismeretközpontú, hanem – egyik értelmezése szerint – például kompetenciaközpontú. Ebben az értelmezésben legalább akkora jelentősége van az érzelmeikkel való bánni tudásnak, a személyes életvezetési hatékonyságnak, a többszörös intelligencia felszabadításának, mint a pusztá információnak. Ezt a tanulásvágyat leginkább a motiváció mozgatja.

A prédikáció képes ilyen tanulás iránti motivációt ébreszteni. Ha úgy tudja bemutatni Isten cselekvését és szándékait, mint amelyeknek segítő közük van a hallgatók személyes életéhez, akkor a hallgató motiválttá válhat Isten és ember kapcsolatának tanulására. Ilyen értelemben minden prédikáció tanulós folyamat is, hiszen modelleket, mintákat, tapasztalásokat kínál, amelyek informatív jellegükön túl kipróbálásra, meg tapasztalásokra s így további tanulásra ösztönözhetnek. Ehhez azonban a lelkésznek meg kell tanulnia életszerű tapasztalatokat szerezni az igehallgatók világáról. Mielőtt igei válaszokat adnánk meg nem fogalmazott kérdésekre, amennyire lehet, fel kell ismernünk a gyülekezet tagjainak kérdéseit is. Ez pedig nem megy másként, mint személyes kapcsolatokban. Azokban a közvetlen beszélgetésekben, amelyekben a lelkész olyan megközelíthető ember, aki hiteles elfogadással tud beszélgetni egy másik emberrel, s nem törekszik folyton tanításra, misszióra és helyreigazításra. A prédikáció nem nélkülözheti ezeket a beszélgetéseket. Anélkül, hogy az igehirdető a szószékre vinné a személyes sorsokat, ami nyilvánvalóan tilos, igelátását, textusértelmezését befolyásolják a beszélgetésekben megjelenő élethelyzetek.

Könnyűnek hangzik, mégsem könnyű beszélgetni. Főleg akkor nem, ha tudjuk, hogy a beszélgetőtárs nehéz élethelyzetben van, gyászol, beteg, magányos, kiszolgáltatott. Azért nehéz ilyenkor egy lelkésznek beszélgetni, mert beszélgetőtársa szembesítheti prédikációival. Hivatkozhat azok mondataira, stílusára, hangnemére. Pedig a hiteles prédikációnak lelkigondozó hatásai is vannak. A megértés, a bátorítás, a biztatás, a reménynyújtás, az elfogadottság meghirdetése teheti a prédikációt valóban evangéliumhirdetéssé.

Persze mindez nem teszi feleslegessé a tanítás és a lelkigondozás önálló tevékenységét a gyülekezeti közösségen belül.

ÚTKERESÉS A TANÍTÁSBAN ÉS A LELKIGONDOZÁSBAN

A református lelkészek többet szeretnének lelkigondozni, és kevesebbet a tanítással foglalkozni, de szakmailag nagyobb biztonságban érzik magukat a tanítás területén, mint lelkigondozókként emberekkel beszélgetve.¹⁶ Ennek az eredménynek nyilván több oka

¹⁶ A Tiszántúli református egyházkerületben szolgálatot végző lelkipásztorok lelki egészségének felmérése, i. m. 5.

is van. Az egyik talán az lehet, hogy a lelkészek egyszerűen több tapasztalatot szereztek a tanítás terén, mint a lelkigondozásban. A szolgálat tanítási oldala még a legnehezebb időkben is – bár részlegesen, de – megmaradt. Ha máshol nem, a konfirmációs előkészítésben, a gyermek-istentiszteleteken és a bibliaórákon. A tanító lelkész képe nagyon régi örökség, a tudós tiszteletes természetes jellemzője. Az egyház tanítói szolgálata kezdetektől fogva lényegi tevékenység, hiszen az egyházba térőket mindig is tanítani kellett. Az idősebbek mindig is tanították a fiatalokat, a tanítás olyasmi, amihez valahogy mindenki ért. A tanítás hatékonysága már egészen más kérdés, mert változnak a tanítandók, és változnak a célok. A mai gyerekek és fiatalok többségükben már nem vállalják azt a képet, hogy engedelmesen, hátratett kézzel ülve elfogadják azt a bölcsességet, hitet, ígét, amelyet az idősebbek, a lelkészek közölnek velük. Megszólításukra új stratégiákat kell kidolgozni, amelyekkel érdekelttébbe tehetjük őket az evangélium befogadására.

A lelkigondozással mint szolgálati területtel hasonló a helyzet, csak ezen a téren látványos változások történtek. A hagyományos, kériugmatikus lelkigondozásban erősebb a tanítói jelleg, hiszen céljaként is a személyre szóló igehirdetést nevezi meg. A kórházi lelkigondozás és a pasztorálpszichológia megjelenése óta azonban a két szemlélet ütközik egymással. Ez utóbbi a lelkigondozás terapeutikus szemléletére teszi a hangsúlyt: a lelkigondozó a pasztorálpszichológiai felismerések segítségével a lelkigondozott mellett áll, és egyenrangú beszélgetőtársként az önfelismeréseket ösztönzi.

A lelkész számára mindkét szemlélet sok nehézséget okoz. A kériugmatikus lelkigondozásban nagyon jól kell bánnia a bibliai tanítások megfelelő ponton történő alkalmazásával, beidézésével. Bizonytalanság esetén egy rossz pillanatban megszólaltatott ige akadályozhatja a beszélgetést. A pasztorálpszichológiai szemléletű beszélgetés többértű szakmai felkészülést igényel, amit jelenleg külön képzésekben lehet megszerezni. Itt is útkeresés szükséges, hiszen a gyülekezeti tagok épp a lelkigondozás személyességében élhetik át az elfogadottság, a megértő támogatás, a keresztény pasztoráció életet bátorító hatását.

A lelkigondozásról akkor sem mondhat le a lelkész és az egyház, ha mindent újra kell tanulnia. Ez teszi személyessé a gyülekezeti szolgálatot, pszichológiai kifejezéssel élve visszatükrözi a prédikáció üzenetét.

A lelkészi szolgálatnak egyre szerteágazóbb területei jelennek meg, arra készítetve a lelkészt és a gyülekezetet, hogy újra és újra átgondolja a szolgálat hangsúlyait. Bármilyen új kihívások elé nézzen is a mai kor lelkésze, az említett területek mindig megmaradnak alapvető jelentőségűeknek, hiszen semmi sem pótolhatja a személyes példaadás keresztyén modelljét, a prédikáció üzenethirdetését, a tanítás motivációs hatását és a lelkigondozás személyességét.

*A szerző református lelkész, egyetemi docens
(Debreceni Református Hittudományi Egyetem)*

Sára Bodó: Verkündigung, Seelsorge, Lehre... – Die Schwerpunkte des pastoralen Amtes in den ungarischen christlichen Gemeinden. *Die Pfarrer verpflichten sich durch Eid zum Amt des Predigens, zum Amt der Seelsorge und zum Amt der Belehrung. Das traditionelle Berufsverständnis stößt auf wesentliche Hindernisse: die lebenslange Verpflichtung ist immer zerbrechlicher, das Predigen durch persönliches Zeugnis ist mit vielfachen Herausforderungen belastet. Die Predigt wird oft zu einer schwer verständlichen Rede, nicht nur wegen der Kommunikationsschwierigkeiten des Predigers, sondern auch durch den Wandel der empfangenden Gemeinschaft. Es müssen immer wieder neue Wege gefunden werden, die bei der Rezeption des Handelns und der Botschaft des Wortes Gottes aktuell glaubwürdig helfen. Wenn eine Predigt bildhaft und sprachlich anspruchsvoll ist, das Vertrauen vertieft und eine seelsorgliche Botschaft hat, kann sie die Distanz zwischen dem Prediger und den Predigthörern überwinden. Die persönliche und gemeinschaftliche Praxis der Seelsorge macht nicht nur die Predigt lebensnah, sondern kann auch eine motivierende Kraft für die Belehrung werden.*

Schlüsselwörter: Verkündigung, Seelsorge, Lehre, Gemeinde, pastorale Berufung.

